

УДК 338.48-6:502/504

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-5843/2023-1-3>

ЕКОЛОГІЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПОСЛУГ У ТУРИЗМІ ТА У СФЕРІ ГОСТИННОСТІ

Зеленко Олена Олександрівна

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародної економіки і туризму,
Східноукраїнський національний університету імені Володимира Даля, м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0003-4880-246X
Web of Science ID: V-9966-2017
Scopus-Author ID: 57201296565

Козодуб Ганна Анатоліївна

магістр спеціальності 242 «Туризм»,
Східноукраїнський національний університету імені Володимира Даля, м. Київ, Україна
ORCID ID: 0009-0008-0727-5193

У статті досліджено явище екологічної відповідальності та особливості його прояву в сфері туризму та гостинності. Мета дослідження: обґрунтування доцільності впровадження інструментів екологічної відповідальності у діяльність підприємств сфери гостинності та туризму як важливого чинника формування конкурентоспроможності суб'єктів господарювання в сучасних умовах життєдіяльності вітчизняної туристичної індустрії. Методи дослідження: аналіз, синтез, порівняння та узагальнення, індукція та дедукція, історико-ретроспективний аналіз. Гіпотеза дослідження: припущено, що в основі впровадження складових екологічної відповідальності підприємств вітчизняної індустрії туризму та гостинності має бути покладено сукупність теоретичних засад, історичних, природно-географічних та соціально-економічних передумов і сучасних обставин функціонування даної сфери діяльності в Україні в умовах воєнного стану. В результаті аналізу ідентифіковано, що поняття екологічної відповідальності є багатоаспектним, розглядається як умовне та безумовне явище та в індустрії туризму і гостинності проявляється через організацію екологічно-безпечних видів туризму, впровадження «зелених» технологій під час організації та обслуговування туристів, екологічно-свідому поведінку всіх учасників процесу туристичного обслуговування. Підкреслено, що саме заклади розміщення, де турист перебуває найбільше, а, відповідно, прискіпливіше ставиться до пропонуванних умов, є первинною ланкою, яка запускає процес екологізації діяльності суб'єктів господарювання в галузі. Наголошено, що не менш важливими є організація курсів підвищення кваліфікації працівників туристичної всієї індустрії та просвітницька робота в сфері екологічної безпеки. Припущено, що найближчі декілька років для туристичної галузі в Україні буде також в пріоритеті волонтерство та солідарний туризм (як прояв екологічної відповідальності всіх учасників туристичного ринку), покликани відновити зруйновані екосистеми та інфраструктурні об'єкти на постраждалих від війни туристичних дестинаціях.

Ключові слова: екологічна відповідальність, туризм, гостинність, послуги, конкурентоспроможність.

ENVIRONMENTAL RESPONSIBILITY AS A FACTOR OF THE COMPETITIVENESS FOR TOURISM AND HOSPITALITY SERVICES

Zelenko Olena Oleksandrivna

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor at the Department of International Economy and Tourism,
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Kyiv, Ukraine
ORCID ID: 0000-0003-4880-246X
Web of Science ID: V-9966-2017
Scopus-Author ID: 57201296565

Kozodub Hanna Anatoliivna

Master of Specialty 242 'Tourism',

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Kyiv, Ukraine

ORCID ID: 0009-0008-0727-5193

The article investigates the phenomenon of environmental responsibility and the peculiarities of its manifestation in tourism and hospitality sphere. The purpose of the research: substantiation of the feasibility of implementing environmental responsibility tools in the activities of hospitality and tourism enterprises as an important factor in the formation of the business entities competitiveness in the modern conditions of life in the domestic tourism industry. Research methods: analysis, synthesis, comparison and generalization, induction and deduction, historical and retrospective analysis. Research hypothesis: it is assumed that the implementation of the components of environmental responsibility of enterprises of the domestic tourism and hospitality industry should be based on a set of theoretical foundations, historical, natural-geographical and socio-economic prerequisites and modern circumstances of the functioning in this activity sphere of Ukraine under martial law. As a result of the analysis, it was identified that the concept of environmental responsibility is multifaceted, it is considered as a conditional and unconditional phenomenon and in the tourism and hospitality industry it is manifested through the organization of environmentally safe types of tourism, the introduction of 'green' technologies during the organization and service of tourists, the environmentally conscious behavior of all participants in the tourist service process. It is emphasized that the accommodation establishments, where the tourist stays the most, and, accordingly, is more scrupulous about the offered conditions, are the primary link that starts the process of greening the activities of business entities in the industry. It was emphasized that the organization of training courses for employees of the entire tourism industry and educational work in the field of environmental safety are no less important. It is assumed that the next few years for the tourism industry in Ukraine will also prioritize volunteering and solidarity tourism (as a manifestation of the environmental responsibility of all participants in the tourism market), designed to restore destroyed ecosystems and infrastructure facilities in tourist destinations affected by the war.

Key words: environmental responsibility, tourism, hospitality, services, competitiveness.

Вступ. Проблема збереження екосистеми планети вже не перше десятиліття є провідною проблемою всього людства. Туризм та сфера гостинності, що є його невід'ємною частиною, активно розвивалися з початку XIX ст. і до 2020 р., є напрямками людської діяльності, що потребують охорони оточуючого середовища. З іншого боку, саме функціонування туристичної індустрії здійснює нищівний вплив на екологію країн та регіонів, які є реципієнтами туристичного потоку.

Проблема відновлення постраждалих територій є основоположною для подальшого сталого функціонування та розвитку туризму і сфери гостинності. Необхідність впровадження інструментів екологічного регулювання діяльності галузі підтверджена протягом 2020–2021 рр., під час активної фази протікання всесвітньої пандемії, викликаної вірусом Covid-19. В цей час, коли пересування туристів в світових масштабах були максимально обмежені, природа наочно продемонструвала спроможність до саморегенерації та

відновлення, але за умови повної відсутності антропогенного навантаження.

Відповідно, перед суб'єктами господарювання сфери туризму та гостинності постає завдання пошуку екологічно відповідальних шляхів розвитку бізнесу, який не завдаватиме шкоди оточуючому середовищу ані на глобальному, ані на місцевому рівні.

Поставлене завдання значно ускладнюється в теперішніх умовах роботи сучасної української туристичної індустрії та сфери гостинності, адже другий рік поспіль Україна перебуває у стані повномасштабної війни. Як наслідок – зникають цілі екосистеми на сході та півдні країни. Незважаючи на ці обтяжуючі чинники, сфера туризму та гостинності продовжує функціонувати. Туризм, володіючи мультиплікаційним ефектом залучення суміжних сфер діяльності, розглядається як один із ряду ефективних інструментів економічного відновлення країни після перемоги. У той же час повернення довоєнного туристичного потоку (на рівні 2019 р.) можливе за умови адаптації до нових реалій, ретельної

системної роботи щодо екологізації власного туристичного бізнесу та спільних із владою і населенням зусиль по відновленню природних, туристично-рекреаційних ресурсів. Саме екологічна відповідальність має стати вагомою конкурентною перевагою українських послуг сфери туризму та гостинності у найближчому майбутньому.

Матеріали та методи. Питаннями охорони навколишнього середовища в контексті функціонування сфери туризму та гостинності опікуються і вітчизняні і закордонні дослідники. Серед останніх публікацій варто звернути увагу на роботи Бойко В., Ключник А., Півньова Л. [1], Дубович І., Фомічева Т. [2], Баран М., Гліненко Л., Дайновський Ю. [3], Машіка Г., Пологовська Ю., Бикова М. [4], Нецадим Л., Тимчук С., Кожухівська Р. [5] тощо. Серед закордонних авторів треба відзначити публікації Касіми А, Скарлата С. [6], Белухи К. [7], Мехії К., Ортіса М. [8], Дрососа Д., Скордуліса М. [9], Цвельбара Л., Грюна Б., Дольнікара С. [10], тощо.

Так, у своїх дослідженнях Бойко В. О., Ключник А., Півньова Л. [1] наголошують на тому, що до 2020 туризм та сфера гостинності належали до групи швидкоприбуткових сфер діяльності, але, у той же час, автори підкреслювали споживацьке ставлення суб'єктів господарювання до всіх доступних для використання природних ресурсів та необхідність впровадження «зелених технологій» обслуговування туристів, як під час їх переміщення, так і під час перебування у місцях тимчасового розміщення.

У свою чергу, Дубович І., Фомічева Т. [2], аналізуючи сучасний стан та економіко-правові аспекти регулювання екологічного туризму в Україні, зазначають, що, на їхню думку, найбільш перспективними територіями для розвитку даного виду діяльності є Карпатський регіон та лісові масиви, що там розташовані. Дослідники вважають, що саме ця частина України має найкращі перспективи та отримає найбільший соціально-економічний ефект в процесі впровадження та розвитку даного напрямку діяльності.

Привертає до себе увагу дослідження Барани М., Гліненко Л., Дайновського Ю. [3].

Науковці здійснили аналіз вагомих факторів, які впливають на прийняття рішення щодо обрання екологічного туру. Крім того, дослідниками визначено роль маркетингу у просуванні екологічно відповідальних закладів гостинності, а також висунуто ряд пропозицій щодо вдосконалення діяльності таких підприємств із урахуванням сучасних особливостей національного та міжнародного ринку туристичних послуг, у тому числі послуг сфери гостинності.

Також варто звернути увагу на наукові пошуки Машіка Г., Пологовської Ю., Бикової М. [4]. Дослідниці визначили основні тенденції розвитку екологічного туризму в Україні під час пандемії COVID-19. Зокрема, ідентифіковано, що основні «точки росту» екологічного туризму були розташовані на території Київської, Львівської та Одеської областей. Крім того, станом на 2021 р. авторки визначали, як перспективні для розвитку екологічного туризму Херсонщину, Карпатський регіон та каньйони Миколаївщини.

Проблематикою експлуатації туристично-рекреаційних територій опікувалися Нецадим Л., Тимчук С., Кожухівська Р. [5]. Науковці пропонують здійснювати оцінку екологічних ризиків шляхом використання математичної функції взаємозалежності, де основними чинниками, що впливають на рівень ризику, є сучасний стан компонентів навколишнього середовища та сучасний рівень антропогенного тиску на відповідні екологічні компоненти.

Фокус закордонних досліджень щодо питань екологічної відповідальності також достатньо розмитий:

– Касім А, Скарлат С. [6] у своєму дослідженні концентрують увагу на підприємствах сфери гостинності і абстрактно визначають екологічну відповідальність, ідентифікуючи її як відповідальність бізнесу, незалежно від його розміру, стосовно екологічних проблем, пов'язаних з їх діяльністю;

– Белух К. [7] разом із колегами, досліджуючи питання екологічної відповідальності в контексті впливу туризму на оточуюче середовище, пропонує рамкову модель

розвитку сталого екотуризму, впровадження якої має відбуватися за участю національних та місцевих органів влади;

– Мехія К., Ортіс М. [8], аналізуючи екологічні наслідки від діяльності готелів, пропонують ряд заходів, які стануть проявом екологічної відповідальності, але навіть для 2020 їх перелік дещо обмежений;

– Дросос Д., Скордуліс М. [9] – дослідники, які, мабуть, найбільш прискіпливо підійшли до дослідження питання екологічної відповідальності в туризмі, але не з позиції конкретних системних дій, а з позиції негативного впливу туристичної індустрії на оточуюче середовище, врівноваживши це окремими прикладами боротьби з цією проблемою;

– Цвельбар Л., Грюн Б., Дольнікар С. [10] провели емпіричне дослідження відносно втручання у поведінку обслуговуючого персоналу готелів та виявили в деяких випадках щільні залежності між використанням окремих ресурсів, задіяних в процесах обслуговування, та рівнем прояву екологічної відповідальності готельного підприємства (як наслідку втручання у поведінку працівника).

Аналіз наявних досліджень та публікацій свідчить про те, що всі наукові напрацювання в контексті екологічної відповідальності сфери туризму та гостинності мають несистемний характер. Відсутній єдиний підхід щодо визначення поняття та складових екологічної відповідальності в процесах туристичного обслуговування. Більша частина масиву напрацьованих даних потребує оновлення у зв'язку із виникненням нових негативних чинників. Частина висновків, зроблених науковцями два-три роки тому, потребує ретельного перегляду та актуалізації.

Відповідно **метою даного дослідження** є обґрунтування доцільності впровадження інструментів екологічної відповідальності у діяльність підприємств сфери гостинності та туризму як важливого чинника формування конкурентоспроможності суб'єктів господарювання в сучасних умовах життєдіяльності вітчизняної туристичної індустрії.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

1) ідентифікувати сутнісні складові поняття «екологічна відповідальність» в туризмі;

2) визначити передумови впровадження екологічної відповідальності на туристичних підприємствах та в закладах гостинності;

3) окреслити перспективні напрямки розвитку екологічної відповідальності із урахуванням світових тенденцій та сучасних умов господарювання в межах національного туристичного ринку.

Серед основних **методів дослідження**: аналіз теоретичних джерел, синтез (для визначення поняття «екологічна відповідальність»), порівняння та узагальнення (для ідентифікації складових екологічної відповідальності в туризмі та сфері гостинності), індукція та дедукція (дозволили визначити первинну ланку екологізації в процесах туристичного обслуговування), аналогія (для визначення подальших напрямків впровадження екологічної відповідальності в Україні); все це дало змогу охарактеризувати стан досліджуваної проблеми. Історико-ретроспективний аналіз дозволив відстежити логіку розвитку окремих тенденцій (наприклад, кліматичні зміни) та обґрунтувати необхідність впровадження окремих інструментів реалізації екологічної відповідальності в умовах сьогодення.

Результати дослідження. Екологічна відповідальність в туризмі – це про що? Поняття екологічної відповідальності є многогранним та багатоаспектним, а тому потребує уточнення по відношенню до сфери туризму та гостинності.

Розглядаючи витоки поняття екологічної відповідальності у надрах законодавства варто зазначити про те, що в юридичній площині мова йде про компенсацію (матеріально-фінансову відповідальність) за вчинення шкоди оточуючому середовищу, яка стягується з конкретних фізичних чи юридичних осіб, які завдала цієї шкоди. Сума/обсяг компенсації покликані покрити всі збитки та відновити пошкоджені об'єкти до початкового стану, в якому вони перебували до нанесення шкоди. В цьому контексті екологічна

відповідальність розглядається як цивільна [11] та адміністративна [12], а також кримінальна відповідальність [13].

З середини 90-х років минулого століття в європейських країнах стало вводитися поняття безумовної екологічної відповідальності, яке передбачало свідоме ставлення до екологічних ресурсів через обмеження небезпечної діяльності на фоні збереження та примноження соціальної вигоди. Звичайно, що використання такого підходу все одно передбачає застосування цивільної, адміністративної чи кримінальної відповідальності у разі настання правопорушення.

У контексті забезпечення конкурентоспроможності підприємств сфери туризму та гостинності нас цікавить саме безумовна екологічна відповідальність.

Що ж передбачається під «екологічною відповідальністю» в процесах туристичного обслуговування? Відповідь на це питання спробуємо представити на рис. 1.

Відповідно до змісту рис. 1 можна виділити три аспекти реалізації екологічної відповідальності: впровадження екологічно безпечних видів туризму; впровадження «зелених» технологій під час обслуговування туристів та екологічно свідоме поведінка всіх учасників процесу туристичного обслуговування.

Певного пояснення потребує «сталий туризм», який насправді може бути будь-яким видом туризму, що передбачає врахування поточних та майбутніх екологічних, соціальних та економічних потреб, баланс між цими трьома складовими життєдіяльності без жодних негативних наслідків. У якості різновидів

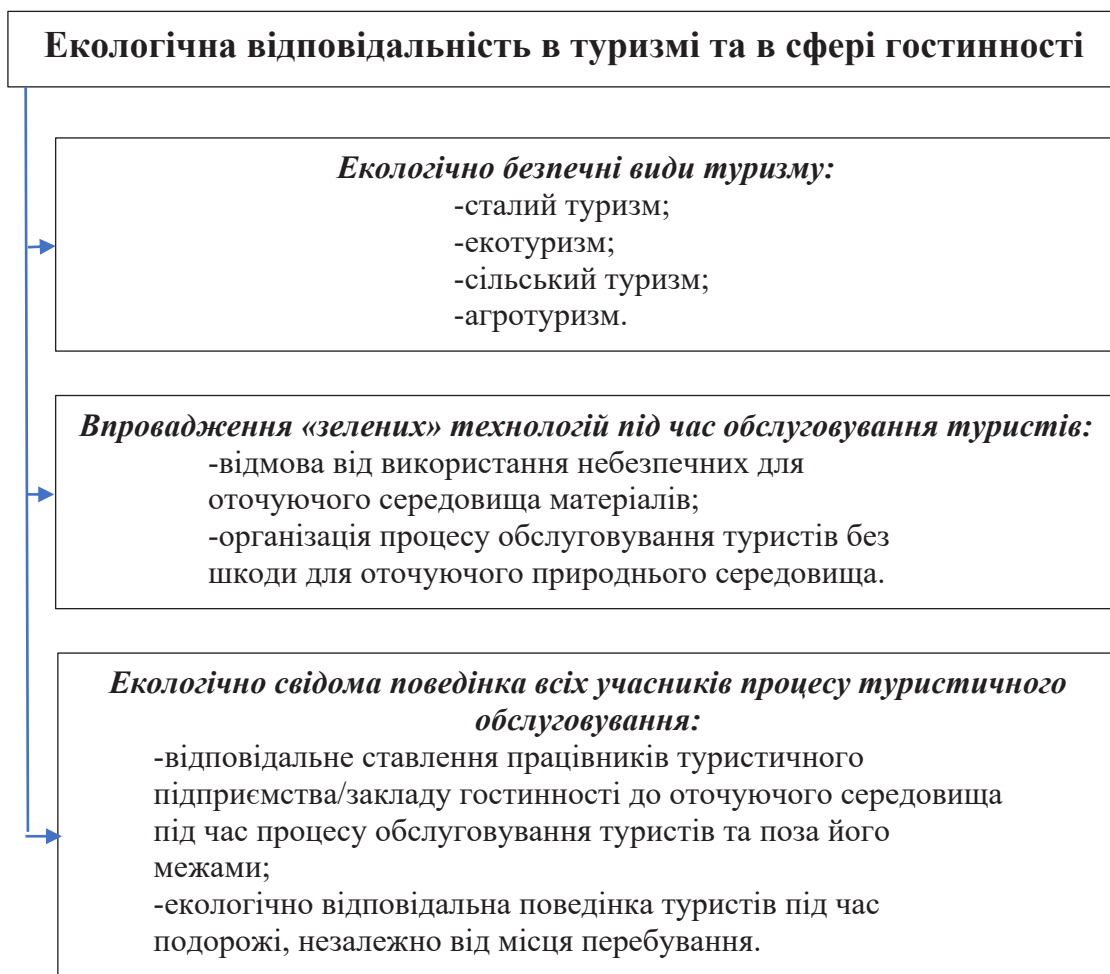

Рис. 1. Сутнісний зміст поняття «екологічна відповідальність» у процесах туристичного обслуговування

Джерело: розроблено авторами на основі [1–5]

сталого туризму розглядаються і екологічний, і сільський, і агротуризм.

Туризм є одним із видів економічної діяльності, який найбільше впливає на зміну клімату. На кінець першого десятиліття XXI століття споживання туристичних товарів та послуг генерувало від 3,9% до 6% загальних викидів CO₂ в межах світової економіки, а також від 5% до 14% споживання ядерної енергії та викидів інших парникових газів [9]. Основними сферами навантаження на навколишнє середовище, які зазвичай пов'язують з туризмом, традиційно були енергетика, транспорт, споживання води, фізичний вплив на оточуюче середовище і відходи.

Виникненню та впровадженню екологічної відповідальності в діяльність туристичних підприємств та підприємств сфери гостинності передувала ціла низка негативних чинників (передумов), які виплавають із окреслених вище сфер навантаження на природні ресурси. Серед них:

- 1) використання невідновлювальних джерел енергії;
- 2) надмірне споживання прісної води, що призводить до її дефіциту;
- 3) забруднення поверхневих вод відходами життєдіяльності людини;
- 4) загазованість повітряних мас внаслідок викидів в атмосферу шкідливих залишків виробництва;
- 5) забруднення значної площі земель твердими та рідкими відходами;
- 6) шумовий тиск на природне середовище через перенасичення транспорту та щільність туристичного потоку;
- 7) глобальні зміни клімату та глобальне потепління;
- 8) втрата цілих екосистем та, разом з ними, туристично-рекреаційних ресурсів.

Останній чинник є результатом реалізації попередніх сімох. Його неминучу реалізацію ми можемо спостерігати по всьому світу і, навіть, в Україні. На всіх гірськолижних курортах світу спостерігається негативна тенденція щодо закриття бюджетних трас, які перебувають нижче рівня 1500 м над рівнем моря. Зокрема, цього року в французьких

Альпах довелося навіть перенести змагання за Кубок світу Contamines-Montjoie Telemark з початку січня на початок лютого, адже сніговий покрив не досягнув і половини товщини, необхідної для спортсменів-лижників [14].

В Україні така проблема вже також існує: найвідоміший вітчизняний гірськолижний курорт «Буковель» не перший рік стикається із проблемою відсутності снігового покриву. Більше того, середньодобова температура в зимовий період, яка дуже часто не перетинає позначки 0°C, не дає можливості використовувати «снігові гармати» та генерувати штучне снігове покриття.

На жаль, в Україні останні півтора роки формується ще одна об'єктивна передумова, яка спонукає до впровадження свідомої екологічної відповідальності від провайдерів туристичних послуг, і, в тому числі, послуг гостинності. Це повномасштабна війна з росією, яка призвела до втрати не тільки великої кількості туристичних інфраструктурних об'єктів, але й значних обсягів природно-рекреаційних ресурсів, без яких не можливе якісне туристичне обслуговування. Внаслідок терористичних актів країни-агресора Україна втратила унікальні природні ландшафти та цілі екосистеми, які зникнули назавжди. Підрив Каховської ГЕС взагалі визнано екоцидом, катастрофічні наслідки якого відчує та ще тривалий час відчуватиме не тільки Україна, але як мінімум всі цивілізовані країни Чорноморського басейну. Опосередковані економічні наслідки також відібраються і на становищі країн-імпортерів української сільськогосподарської продукції.

Відновлення екосистеми країни та впровадження складових і інструментів реалізації екологічної відповідальності – це головна умова конкурентоспроможності підприємств туристичної індустрії та сфери гостинності України на вітчизняному і міжнародному рівні. За даними досліджень уподобань в сфері туристичних послуг 75% туристів [3] під час прийняття рішення щодо придбання туристичного пакету чи самостійної організації подорожі враховують екологічну безпеку під час подорожі та тимчасового перебування

на відпочинку у закладах розміщення і харчування. І цей аспект стає одним з вирішальних.

Впровадження концепції безумовної екологічної відповідальності в повсякденну роботу суб'єктів господарювання туристичної індустрії дає можливість [5]:

- сформуванню у населення та безпосередньо у провайдерів/споживачів туристичного продукту належний рівень обізнаності про наявні природно-рекреаційні ресурси, що потребують дбайливого ставлення та їх збереження для наступних поколінь;

- мінімізувати негативний вплив на навколишнє середовище та створити умови для його сталої регенерації;

- збалансувати потреби туристів у якісних послугах та місцевого населення щодо покращення власного добробуту кожного мешканця й усієї громади, в якій вони проживають;

- відтворити належні й безпечні умови для комфортного перебування туристів, які будуть привабливими та водночас не нестигуть шкоди для території, для її клімату та природного ландшафту, на якій розташовані;

- забезпечити сталість позитивних економічних результатів діяльності провайдерів туристичних послуг та послуг сфери гостинності.

Серед всієї сукупності інструментів впровадження екологічної відповідальності можна виділити ті, що притаманні для туристичних підприємств, ті, що реалізують заклади гостинності, а також універсальні, які є актуальними для всіх суб'єктів господарювання даної сфери діяльності. Саме першій категорії треба приділити найбільшу увагу, адже заклади розміщення мають найтриваліший контакт з туристом під час його перебування у подорожі.

Найперший та найпростіший інструмент, до якого вдаються готельєри, – це впровадження системи сортування сміття. Треба зазначити, що впровадження такого заходу можливе за умови наявності в регіоні відповідних сміттєпереробних підприємств.

Другий напрям екологічно відповідальної діяльності – використання екологічно

безпечних матеріалів в оздобленні інтер'єру та екстер'єру закладу та матеріалів, задіяних у безпосередньому обслуговуванні туриста під час його відпочинку.

Третій варіант впровадження проявів екологічної свідомості власників закладу гостинності – застосування енергозберігаючих технологій та технологій переробки і вторинного застосування вичерпних та дефіцитних природних, у тому числі, енергоресурсів.

Протягом останніх років потужне розповсюдження по всьому світу має підхід щодо організації простору тимчасового розміщення туристів, який отримав назву «ЕкоЛодж» (ecolodge – еко-комплекс) [1], який передбачає відповідність закладу цілій низці критеріїв, основні серед яких: обмеження у пропускній спроможності (невелика ємності закладу), гармонійне поєднання архітектурного ансамблю з природним ландшафтом, запровадження альтернативних (інноваційних) технологій споживання гідроресурсів, співпраця з місцевою громадою в контексті збереження навколишнього середовища.

Щодо впровадження екологічної відповідальності у повсякденну роботу туристичних операторів (турагентів), то тут все дещо простіше – це не так витратно, як у випадку сфери гостинності, але не менш відповідально:

1. Ідентифікація та співпраця з туристичними дестинаціями, де про оточуюче середовище опікується і місцеве населення, і місцеві органи влади, і нетуристичний бізнес.

2. Співпраця з транспортними компаніями та закладами розміщення, які дотримуються принципів екологічної відповідальності, прагнуть до їх впровадження.

3. Обрання в якості пріоритетних та розробка пропозицій для своїх клієнтів екологічно-безпечних маршрутів за напрямками «зеленого» туризму (сільський, екологічний, агротуризм).

Серед спільних інструментів впровадження екологічної відповідальності можна виділити наступні заходи:

- організація курсів підвищення кваліфікації з метою впровадження екологічно відповідальних технологій обслуговування;

– просвітницька робота щодо впровадження принципів екологічної відповідальності із власним персоналом, з власними клієнтами та з населенням потенційного чи реального регіону-рецепієнта туристичного потоку.

Ситуація, що склалася в Україні сьогодні, вимагає від учасників туристичного ринку та ринку послуг сфери гостинності свідомого ставлення до стану екології, до проблем, викликаних повномасштабною війною. Ні у кого не виникає сумнівів, що туристична галузь після закінчення війни поступово відновиться і буде ще потужнішою, ніж у 2019 (до початку пандемії у 2020). Але роботу по відновленню постраждалих територій потрібно починати вже зараз. Тому є актуальним і набирає обертів так званий солідарний (волонтерський) туризм, різновидом якого є відвідування постраждалих територій з метою долучення до волонтерської роботи по розчищенню від уламків, відновленню територій, постраждалих об'єктів. До такої ініціативи долучаються і провайдери туристичних послуг, і турист-волонтери, і місцеве населення, яке найбільш зацікавлене у відновленні власних регіонів. Такий прояв екологічної і загалом соціальної відповідальності найближчим часом стане найбільш розповсюдженим в Україні і буде найбільш актуальним до перемоги нашої країни та тривалий час після неї, адже туристична індустрія не може розвиватись на занедбаних територіях без доступних природно-рекреаційних ресурсів в належному стані.

Останній рік показав, що туристична галузь в Україні функціонує та, в окремих регіонах, все ж розвивається. У найбільшому пріоритеті серед внутрішніх туристів протягом 2022 р. опинилися західні регіони: Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська області, як найбільш безпечні регіони України. Це підтверджується даними ДАРТ [11] щодо податкових надходжень по регіонах від здійснення туристичної діяльності. Найбільш відвідуваними є Карпати, де комплексний туристичний продукт сфокусовано саме на різновидах зеленого туризму із можливостями відпочинку в невеликих закладах

розміщення, спроєктованих з натуральних будівельних матеріалів, подалі від населених пунктів, поближче до природи. За тенденціями, що фіксується у 2023, ситуація щодо регіональних пріоритетів у туристів особливо не змінюється: так само, найбільш популярними є Карпати та Закарпаття, найбільшим попитом користуються усамітнені садиби, розташовані подалі від шумних міст.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна констатувати, що екологічна відповідальність в туризмі і в сфері гостинності передбачає три напрями прояву: екологічно безпечні види туризму (екологічний, сільський, агротуризм, тощо) та пропозиція туристичного продукту в їх межах; впровадження «зелених» технологій під час обслуговування туристів; екологічно свідомо поведінка всіх учасників процесу туристичного обслуговування.

Серед ключових передумов впровадження екологічної відповідальності на підприємствах туризму та сфери гостинності виділено цілу низку проблем, пов'язаних із погіршенням природно-кліматичних умов в результаті негативного антропогенного впливу від людської діяльності. Визначені екологічні загрози є прямими загрозами для подальшого розвитку сфери туризму та гостинності, а тому є підставою для впровадження заходів з метою покращення екологічної ситуації для забезпечення сталості функціонування галузі.

За результатами огляду та аналізу останніх тенденцій розвитку туризму на світовому та вітчизняному ринку можна стверджувати, що первинна ініціатива в контексті впровадження екологічної відповідальності зазвичай походить від підприємств тимчасового розміщення, адже там турист перебуває більшість свого часу протягом відпочинку. Саме місце розміщення розглядається туристом найбільш прискіпливо в контексті його безпечності та екологічної орієнтованості в організації процесів обслуговування. Отже, саме готельєри, що стикаються з такими викликами, є первинною ланкою, яка запускає процес екологізації діяльності суб'єктів господарювання в галузі. Впровадження наочних інструментів прояву

екологічної відповідальності значно посилює конкурентні позиції провайдера туристичних послуг, що вже підтверджено офіційними дослідженнями ринку на світовому рівні. Не менш важливими є організація курсів підвищення кваліфікації працівників та просвітницька робота в сфері екологічної безпеки, що є актуальним для всіх суб'єктів господарювання туристичної індустрії, формує їх позитивний імідж та підвищує конкурентоспроможність на національному і міжнародному ринку.

Попередній 2022 та найближчі декілька років для туристичної галузі в Україні буде також в пріоритеті волонтерство та солідарний туризм (як прояв екологічної і соціальної відповідальності всіх учасників туристичного ринку), покликані відновити зруйновані екосистеми та інфраструктурні об'єкти на постраждалих від війни туристичні дестинації, адже наявність природно-рекреаційних ресурсів – це головна умова формування конкурентоспроможності та сталого розвитку сфери туризму і гостинності.

Література

1. Бойко В.О., Ключник А.В., Півнюва Л.В. Зміцнення конкурентоспроможності підприємств екологічного (зеленого) туризму. *Вісник ХНТУ*. 2020. № 3(74). С. 213–222.
2. Дубович І.А., Фомічева Т.Є. Сучасні проблеми економіко-правового регулювання екологічного туризму в Україні. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Економікам і управління*. 2020. Том 31(70), № 4. С. 42–46.
3. Баран М.Ю., Гліненко Л.К., Дайновський Ю.А. Маркетинг і комунікації як фактори екологізації туристичного і готельного бізнесу. *Держава та регіон. Серія: Економіка та підприємництво*. 2020 р. № 6(117). С. 118–124.
4. Машіка Г.В., Пологовська Ю.Ю., Бикова М.Д. Сучасні тенденції розвитку екологічного туризму в Україні в умовах пандемії Covid-19. *Екологічні науки: науково-практичний журнал*. 2021. № 2(35). С. 149–152.
5. Нецадим Л.М., Тимчук С.В., Кожухівська Р.Б. Екологічний туризм як основа ефективного розвитку туристичного бізнесу в Україні. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Випуск 3(14). С. 323–327.
6. Kasim A., Scarlat C. Business Environmental Responsibility in the Hospitality Industry. *Management*. 2007. № 2. P. 5–33.
7. Impact of tourism development upon environmental sustainability: a suggested framework for sustainable ecotourism / Baloch Q. and others. *Environmental Science and Pollution Research*. 2022. 19 August. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11356-022-22496-w>.
8. Mejía C., Ortiz M. Reflections on Responsible Tourism in the Framework of Social Responsibility. *Cuadernos de Administración*. 2020. 36(66). P. 148–160.
9. Drosos D., Skordoulis M. The role of environmental responsibility in tourism. *International Business and Entrepreneurship Development*. 2018. Vol. 11. No. 1. P. 30–39.
10. Cvelbar L., Grün B., Dolnicar S. Do employees hold the key to environmental sustainability in tourism businesses? Empirical evidence from a field study. *Journal of Sustainable Tourism*. 2022. 12 October. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09669582.2022.2131796?scroll=top&needAccess=true&role=tab>.
11. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1264-XII від 25.06.1991, із змінами і доповненнями в редакції від 09.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.
12. Кодекс України про адміністративні правопорушення, із змінами і доповненнями в редакції від 29.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
13. Кримінальний кодекс України із змінами і доповненнями в редакції від 28.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
14. Через відсутність снігу гірськолижні курорти в Альпах змушені закривати траси. Фокус. 2023. 7 січня. URL: <https://focus.ua/uk/world/544284-iz-za-otsutstviya-snega-gornolyzhnee-kurorty-v-alpah-vynuzhdeny-zakryvat-trassy-video>.
15. Туристична статистика: динаміка податкових надходжень по регіонах. ДАРТ. 2023. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/turistichna-statistika-ukrayini-dinamika-podatkovih-nahodzhen-po-regionah>.

References

1. Boyko V. O., Klyuchnyk A. V., Pivnyova L. V. (2020). Zmitsnennya konkurentospromozhnosti pidpryemstv ekolohichnoho (zelenoho) turyzmu [Strengthening the competitiveness of ecological (green) tourism enterprises]. *KhNTU Bulletin*. No. 3 (74), P. 213-222. [in Ukrainian]
2. Dubovych I. A., Fomicheva T. E. (2020). Suchasni problemy ekonomiko-pravovoho rehulyuvannya ekolohichnoho turyzmu v Ukrayini [Modern problems of economic and legal regulation of ecological tourism in Ukraine]. *Scientific notes of TNU named after V. I. Vernadskyi. Series: Economics and management*. Volume 31 (70), No. 4, P. 42-46. [in Ukrainian]
3. Baran M. Yu., Glinenko L. K., Daynovskiy Yu. A. (2022). Marketynh i komunikatsiyi yak faktory ekolohizatsiyi turystychnoho i hotel'noho biznesu. [Marketing and communications as factors of environmentalization of the tourist and hotel business]. *State and region. Series: Economy and entrepreneurship*. No. 6 (117), P. 118-124. [in Ukrainian]
4. Mashika G. V., Pologovska Yu. Yu., Bykova M. D. (2021). Suchasni tendentsiyi rozvytku ekolohichnoho turyzmu v Ukrayini v umovakh pandemiyi Covid-19 [Current trends in the development of ecological tourism in Ukraine in the conditions of the Covid-19 pandemic]. *Ecological sciences: scientific and practical journal*. No. 2(35), P. 149-152. [in Ukrainian]
5. Neshchadym L. M., Tymchuk S. V., Kozhuhivska R. B. (2019). Ekolohichnyy turyzm yak osnova efektyvnoho rozvytku turystychnoho biznesu v Ukrayini [Ecological tourism as a basis for effective development of tourism business in Ukraine] *Pryazovsky Economic Bulletin*. Issue 3(14), P. 323-327. [in Ukrainian]
6. Kasim A., Scarlet C. (2007). Business Environmental Responsibility in the Hospitality Industry. *Management*. 2007. № 2. P. 5-33. [in English]
7. Baloch Q., Shah S., Iqbal N., Sheeraz M., Asadullah M., Mahar S., Khan A. (2022). Impact of tourism development upon environmental sustainability: a suggested framework for sustainable ecotourism. *Environmental Science and Pollution Research*. 19 August. Retrieved from: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11356-022-22496-w> [in English]
8. Mejía C., Ortiz M. (2020). Reflections on Responsible Tourism in the Framework of Social Responsibility. *Cuadernos de Administración*. № 36 (66). P. 148-160.
9. Drosos D., Skordoulis M. (2018). The role of environmental responsibility in tourism. *International Business and Entrepreneurship Development*. Vol. 11, No. 1, P. 30-39. [in English]
10. Cvelbar L., Grün B., Dolnicar S. (2022). Do employees hold the key to environmental sustainability in tourism businesses? Empirical evidence from a field study. *Journal of Sustainable Tourism*. 12 October. Retrieved from: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09669582.2022.2131796?scroll=top&needAccess=true&role=tab> [in English]
11. Law of Ukraine 'On Environmental Protection' No. 1264-XII dated 06/25/1991, with amendments and additions dated 07/09/2023. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> [in Ukrainian]
12. The Code of Ukraine on Administrative Offenses, with changes and additions in the edition dated 07/29/2023. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> [in Ukrainian]
13. The Criminal Code of Ukraine with changes and additions in the edition dated 04/28/2023. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian]
14. Cherez vidsutnist snihu hirskeleyznyi kurorty v Alpakh zmusheni zakryvaty trasy [Due to the lack of snow, ski resorts in the Alps are forced to close the tracks]. *Focus*. 2023. January 7, Retrieved from: <https://focus.ua/uk/world/544284-iz-za-otsutstviya-snega-gornolyzhnee-kurorty-v-alpah-vynuzhdeny-zakryvat-trassy-video> [in Ukrainian]
15. Tourist statistics: dynamics of tax revenues by region. DART. 2023. Retrieved from: <https://www.tourism.gov.ua/blog/turistichna-statistika-ukrayini-dinamika-podatkovih-nadhodzhen-po-regionah> [in Ukrainian]